

City Deal

Gezonde en duurzame voedselomgeving

Agenda Stad

✘ Gemeente
✘ Amsterdam
✘

Den Haag

Gemeente Almere

Gemeente
Haarlem

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

DEEL 1: City Deal op hoofdlijnen

Algemeen - Agenda Stad

Steden, departementen, private partijen, kennisinstellingen en andere actoren werken aan de uitvoering van de Agenda Stad, die de groei, innovatie en leefbaarheid van steden in samenhang moet versterken. Hiermee worden complexe uitdagingen slagvaardig en in gezamenlijkheid door partijen opgepakt en omgezet in concrete resultaten.

Betrokkenen beogen hier onder andere invulling aan te geven door middel van het sluiten van 'City Deals'. City Deals onderscheiden zich in het feit dat ze:

- Een aansprekende ambitie formuleren ten aanzien van een of meerdere grote maatschappelijke opgaven;
- Agglomeratiekracht organiseren (massa/schaalvoordeel door samenwerking tussen en/of binnen stedelijke regio's);
- Betrokkenheid kennen van uiteenlopende publieke en private partijen (waaronder het Rijk);
- Innovatief en gericht zijn op doorbraken, door bijvoorbeeld bestaande systemen anders vorm te geven;
- (Inter)nationaal aansprekend en opschaalbaar zijn.

City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving

Overheden hebben op grond van internationale, Europese en nationale bepalingen een verantwoordelijkheid om te voorzien in een gezonde voedselvoorziening die bijdraagt aan de bevordering en bescherming van de volksgezondheid, maar de instrumenten die hen daarbij ter beschikking staan schieten tekort.¹

Dit is de conclusie van een onderzoek dat een coalitie van steden uit de City Deal Voedsel op de Stedelijke Agenda heeft uitgevoerd. Zij onderzochten nut en noodzaak, mogelijkheden en beperkingen van gemeentelijk instrumentarium om de stedelijke voedselomgeving te reguleren. De conclusie van dit onderzoek vergt een nieuwe coalitie tussen steden, provincies en rijk en samenwerking met maatschappelijke en private partijen. Deze draagt er aan bij dat de voedselomgeving weer in balans komt. De ambitie is de gezonde en duurzame keuze de gemakkelijke en vanzelfsprekende keuze te laten zijn, toegankelijk én betaalbaar voor iedereen.

Recht op een gezonde toekomst

Nederlanders hebben recht op gezond opgroeien en gezond oud worden. Als we op de huidige weg doorgaan, heeft in 2040 62% van alle volwassenen te maken met overgewicht (CBS, RIVM). Het groeiende aanbod van ongezond en niet duurzaam voedsel in de voedselomgeving, zorgt voor toenemende gezondheidsproblemen en schade aan natuur, leefmilieu en uitstoot van broeikasgassen. Dit leidt tot verminderde kwaliteit van leven, maatschappelijke kosten, zorgkosten en overbelasting van ecosystemen en klimaatverandering (BMH Voedsel 2020, volgens een recent rapport van PwC bedragen de maatschappelijke kosten inmiddels jaarlijks 8,8 miljard, w.o. ongeveer 6 mld. aan zorgkosten).

---

¹ Juridisch Instrumentarium voor een gezonde voedselomgeving in de stad. Universiteit van Amsterdam, december 2020

Wat beïnvloedt voedselkeuzes?

Om gezond te kunnen opgroeien en leven en op een duurzame manier met de aarde om te gaan, is een aantal aspecten van belang. Bewuste keuzes bepalen in beperkte mate wat mensen eten. Het aanbod in de omgeving, gewoontes, die op hun beurt verankerd zijn in de geldende voedselcultuur (met daaraan verbonden sociale normen), en voedselvaardigheid (kennis en vaardigheden om gezonde en duurzame voeding samen te stellen, te plannen, te kiezen, te bereiden en te consumeren) bepalen in belangrijke mate de dagelijkse voedselkeuzes. De voedselomgeving omvat het productaanbod (assortiment) bij verkooppunten, inclusief de verhouding in gezond en ongezond aanbod, de productsamenstelling, portiegroottes, marketing van voedsel (reclame, prijs, kortingsacties en product placement) en het geheel aan locaties met voedselaanbod. Een voedselomgeving bepaalt hiermee niet alleen voedselkeuzes, maar beïnvloedt ook de sociale norm ten aanzien van voedsel.

Een gezonde en duurzame voedselkeuze is essentieel voor een gezonde en duurzame toekomst. Iedereen, van jong tot oud, zou toegang moeten hebben tot een gezond, duurzaam en betaalbaar voedselaanbod. Uit onderzoek blijkt dat in onze steden, maar met name in wijken waar veel mensen wonen met een lage sociaaleconomische positie, het voedselaanbod de afgelopen jaren is toegenomen en daarbij ook steeds ongezonder is geworden.²

Daarnaast vormt het gebrek aan kennis, inzicht en vaardigheden over het maken van gezonde keuzes, het bereiden van een gezonde maaltijd en het effect van de directe omgeving een uitdaging. Een gezonde en duurzame voedselomgeving is niet een op zichzelf staand iets maar maakt deel uit van onze gezamenlijke eetcultuur en het individuele consumptiegedrag rondom voedsel, gezondheid en duurzaamheid.

De ambitie van partijen in deze City Deal is om de voedselomgeving in 2030 overwegend gezond en duurzaam te maken, met name in kwetsbare wijken en rond scholen, in openbare gebouwen en in supermarkten, catering en horeca. Hiermee dragen we bij aan fitheid, vitaliteit, preventie van ziekten en op een natuur, milieu- en klimaatsysteem in balans.

---

² Pinho, M.G.M., et al., *Recent changes in the Dutch foodscape: socioeconomic and urban-rural differences*. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 2020. **17**(1): p. 43; 'Is Rotterdam een fastfoodparadijs?' Academische Werkplaats Cephir, 2019.

Doelen City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving

Om de huidige trend te keren omarmt deze City Deal als overkoepelend doel de versnelling van de transitie naar een gezond en duurzaam voedselsysteem, waarbij in 2030 de bevolking (jong en oud) een plantaardiger voedingspatroon heeft, in lijn met de Schijf van Vijf van Voedingcentrum Nederland.

Hiervan afgeleid richt deze City Deal zich op de volgende doelen:

1) Ontwikkelen en implementeren van instrumenten om de voedselomgeving gezonder en duurzamer in te richten

Realiseren van een gezonde en duurzame voedselomgeving o.a. door meer diversiteit en een gezonder en duurzamer aanbod in het straatbeeld, en bij voedselaanbieders (winkels, horeca en kantines).

2) Gezonde en toekomstbestendige voedselcultuur en -routines

Realiseren van stapsgewijze veranderingen naar een gezonde en duurzame eetcultuur en gezonde en duurzame voedselroutines.

3) Vergroten van het aandeel lokaal voedsel in het dagelijks menu

Binnen het voedselaanbod en -cultuur helpen we het aandeel lokaal voedsel te vergroten.

4) Doorontwikkeling van een effectief netwerk voor de transitie naar een gezonde en duurzame voedselomgeving en bijpassend eetgedrag

Systematisch leren en samenwerken lokaal binnen steden, tussen steden en met het rijk en marktpartijen om effectief systeemknelpunten op te lossen waar dat nodig is.

5) Innovatie versnellen, borgen en verspreiden

Het creëren van instrumenten en aanpakken die werken, goed te verspreiden zijn en door andere partijen kunnen worden overgenomen. Daarbij maken we gebruik van bestaande netwerken zoals VNG en het Loket Gezond Leven.

De eerste 3 doelen hebben een inhoudelijk karakter en resulteren in drie werklijnen (zie hierna). De doelen 4 en 5 zijn meer procesmatig van aard en erop gericht om de impact van de City Deal te vergroten en een structureel karakter te geven.

Werkplan City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving

Om de transitie naar een gezond en duurzaam voedselsysteem mogelijk te maken, voor alle inwoners, hebben wij drie werklijnen die elkaar kunnen versterken:

- 1) Bijdragen aan verandering van de voedselomgeving, in de eerste plaats de fysieke omgeving (winkels, horeca, kantines). Daarnaast onderzoeken we de mogelijkheden om ook de digitale voedselomgeving (apps, webwinkels) in positieve zin te beïnvloeden.
- 2) Bijdragen aan het veranderen van cultureel bepaalde voedselroutines, het veranderen van de sociale norm binnen specifieke groepen, aanhakend bij levensgebeurtenissen (bv. op jezelf gaan wonen als jong volwassene) en specifieke keuzemomenten. We willen ook hier gezond duurzaam voedsel aantrekkelijk maken voor specifieke doelgroepen door aan te sluiten bij drijfveren en leefwereld.
- 3) Versterken lijn 1 en 2 door binnen het voedselaanbod het aandeel lokaal voedsel te helpen vergroten.

Waar we in werklijn 1 de focus leggen op het beïnvloeden van het aanbod, werken we in werklijn 2 aan een verschuiving in de vraag en in werklijn 3 aan het vergroten van het aandeel lokaal voedsel.

De huidige voedselomgeving zet onvoldoende aan tot gezonde en duurzame voedselkeuzes. Diverse studies (o.a. De Ridder et al, 2017, Brambila Macias et al. 2011, Europese Commissie, 2018, Velema et al. 2018³) geven weer dat aanpassingen in de voedselomgeving wel effect kunnen hebben op eetgedrag. Uit een Interdepartementaal Beleidsonderzoek blijkt dat er genoeg aanwijzingen zijn om interventies in de voedselomgeving te rechtvaardigen als middel om aankoopgedrag te beïnvloeden (Ministerie van Financiën, 2016, BMH Voedsel 2020). Ook het recent gepubliceerde Food Epi Survey laat dit met voorbeelden wereldwijd zien.

Er bestaat een 'kloof' tussen intentie en uitvoering van gedrag (weten is nog geen doen) en ons vermogen tot zelfcontrole is begrensd. Dit geldt bovendien in nog sterkere mate voor mensen in armoede en mensen met stress. Uit onderzoek blijkt dat armoede en/of stress effect heeft op het denken en het maken van keuzes (zie ook het rapport: "gemeentelijk instrumentarium voor een gezonde voedselomgeving 2021").

Daarnaast speelt nog een ander principe. De aankopen die mensen doen, en dat geldt nog sterker voor mensen in armoede of met een krappe beurs, worden grotendeels bepaald door de aanbiedingen die ze onder ogen krijgen via de krant, apps van voedselaanbieders (supermarkten, fastfoodaanbieders, take-away etc.), folders en in de winkel zelf. Bovendien is ongezonde voeding de afgelopen jaren in prijs gedaald, daar waar gezonde voeding in prijs is gestegen.⁴ Om de gezondheidsverschillen te verkleinen, is het essentieel om maatregelen te nemen die vooral een effect onder de lagere sociaaleconomische groepen

---

³ Elizabeth Velema, Ellis L Vyth, Trynke Hoekstra, Ingrid HM Steenhuis, Nudging and social marketing techniques encourage employees to make healthier food choices: a randomized controlled trial in 30 worksite cafeterias in The Netherlands, *The American Journal of Clinical Nutrition*, Volume 107, Issue 2, February 2018, Pages 236–246, <https://doi.org/10.1093/ajcn/nqx045>

⁴ CBS, [Gezonder eten stijgt meer in prijs dan ongezonder eten](#), 2018. NB: nieuwe publicatie eind mei 2021

hebben. Omgevingsprikkels sturen in hoge mate ons aankoopgedrag en de keuzes die we maken zijn veelal niet rationeel en bewust (Dijksterhuis et al. 2005)⁵.

Circulair leren

Een integrale aanpak die zich richt op zowel de fysieke omgeving (de beschikbaarheid, prijs en toegankelijkheid van voedsel), de sociale omgeving (via cultureel bepaalde normen en voedselroutines) als individueel gedrag door gerichte communicatie, lijkt de meest kansrijke manier om gedrag en gezondheid van populaties succesvol te beïnvloeden (Gemeentelijk instrumentarium voor een gezonde voedselomgeving (Agenda Stad, januari 2021). In dit werkplan focussen we op de fysieke en sociale omgeving, in aanvulling op de activiteiten die in de steden al plaats vinden gericht op voedseleducatie en -voedselvaardigheden.

Hierbij willen we in de praktijk ervaring opdoen om te leren hoe we - samen met de vele betrokken partijen en doelgroepen - invulling kunnen geven aan een gezonde voedselomgeving. We maken gaandeweg keuzes in de activiteiten die we oppakken en stellen bij naar gelang wat er nodig is om uiteindelijk bij te dragen aan onze doelen. We streven naar een integrale benadering, dus een kruisbestuiving tussen de verschillende werklijnen. Een circulaire lerende aanpak is nodig omdat we te maken hebben met een complexe systeemtransitie, waarvan we ook zelf onderdeel zijn. Met deze aanpak krijgen we de knelpunten zo goed mogelijk in het vizier, leren we wat wel en wat niet werkt en komen we tot nieuwe oplossingen en dragen we uiteindelijk wellicht bij aan systeemdoorbraken. Daarnaast leren we ook over de governance en instrumenten die nodig zijn om verder te komen: lokaal, in het netwerk van steden en met het rijk.

---

⁵ Dijksterhuis, A., et al., *The unconscious consumer: Effects of environment on consumer behavior*. Journal of Consumer Psychology, 2005. 15(3): p. 193-202.

Werklijn 1: Fysieke voedselomgeving

Deze werklijn richt zich op het ontwikkelen, implementeren en zo nodig doorontwikkelen van instrumenten om de voedselomgeving gezonder en duurzamer in te richten.

Doelen

Bijdragen aan een gezonde en duurzame voedselomgeving in Nederlandse gemeenten, (o.a. door aanbod kwalitatief en kwantitatief, prijs, reclame, presentatie en aan de hand van onder andere de Richtlijn Eetomgevingen van het Voedingscentrum) bijvoorbeeld:

- 1) in en rond publieke instellingen (o.a. scholen, zorginstellingen, gemeentelijke locaties, sporthallen, zwembaden)
- 2) in de publiek toegankelijke functies (supermarkten, horeca en evenementen, winkels, dierentuinen, musea, pretparken, speelparadijzen, station etc.).
- 3) in het straatbeeld en openbare ruimte (diversiteit in het aanbod)

In de komende 4 jaar experimenteren de deelnemende steden met de inhoud en randvoorwaarden van een gezonde voedselomgeving aan de hand van minimaal 1 pilot per stad.

Activiteiten

De activiteiten binnen deze werklijn kunnen gericht zijn op een uitwerking van bestaand instrumentarium, het realiseren van nieuw (wettelijk verankerd) instrumentarium, normen, referentiewaarden, ontwerpcriteria, subsidie- en inkoopkaders, een procesaanpak, definities om aan branchering invulling te geven, als ook op verandering van samenstelling van productaanbod, portiegrootte, marketing, prijs en positionering van aanbod, door aan te sluiten op de logica van private aanbieders. Voor deze laatste categorie is het vertrekpunt het ontwikkelde instrumentarium voor gezonde en duurzame eetomgevingen van het Voedingscentrum (Richtlijn Eetomgevingen).

Binnen deze werklijn staan de volgende ontwikkelvragen centraal:

- Wat is een gezonder en duurzamer aanbod en wat is ongezond, niet duurzaam aanbod? Hoe bepaal je een goede balans hierin?
- Hoe komen we met vastgoedeigenaren, retail en horeca tot een andere balans in het voedselaanbod?
- Hoe dragen we bij aan het ontwikkelen van alternatieve verdienmodellen voor ondernemers?
- Hoe dragen we bij aan de aansluiting tussen wet- en regelgeving enerzijds en de strategieën van retailers anderzijds om te bewegen naar een gezondere en duurzamere voedselomgeving?

Voorbeelden van samenwerkingsprojecten om deze vragen te beantwoorden:

- Interstedelijke pilot gezonde voedselomgeving in (in ieder geval) 4 steden;
- Stimuleren van initiatieven en nieuwe voedselconcepten;
- Podium bieden voor vernieuwende concepten;
- Ontwikkelen Monitor voedselomgeving in aansluiting op een gezamenlijke benchmark;
- Onderzoek naar de publieke opinie over inrichting van de voedselomgeving;
- Operationaliseren wet- en regelgeving: Voedseldruk verminderen en diversiteit bevorderen;
- Landelijke inzet gezonde voedselomgeving (beprijzen, marketing, etikettering, productontwikkeling);
- Lobby naar EU.

Werklijn 2: Sociale voedselomgeving

Een gezonde en duurzame voedselomgeving is pas succesvol als daarbij een passende voedselcultuur ontstaat. De voedselomgeving draagt bij aan de voedselcultuur en vice versa. Niet alleen een gezonde zichtbare voedselomgeving is bepalend, maar ook kennis over de herkomst van voedsel, en de vaardigheden om gezonde en duurzame voeding samen te stellen, te plannen, te kiezen/kopen, te bereiden en te consumeren.

De gezamenlijke ontwikkeling van nieuwe voedselroutines⁶ ondersteunt het doel: gezond, duurzaam, lekker en betaalbaar eten.

Doelen

Realiseren van stapsgewijze veranderingen naar een gezonde en duurzame eetcultuur en gezonde en duurzame voedselroutines in lijn met de adviezen van de Gezondheidsraad en conform de Schijf van Vijf van het Voedingscentrum. Dit omvat onder meer een verschuiving in de consumptie van eiwit naar meer plantaardige bronnen: minimaal 50% plantaardig in 2030, op weg naar 60% in 2040. Dit is in lijn met huidige voedingsrichtlijnen gericht op eten volgens de Schijf van Vijf, die door het Voedingscentrum⁷ is doorgerekend. Ook andere verschuivingen in het dagelijkse menu naar meer producten binnen de Schijf van Vijf (zoals groente en fruit, noten en peulvruchten, water) en minder producten buiten de Schijf behoort hiertoe. Hierbij staan doelgroepen centraal die bereid zijn, onder invloed van levensgebeurtenissen, routines ter discussie te stellen. Voorbeelden van deze doelgroepen zijn kinderen, jongeren, ouders van jonge kinderen en ouderen die net met pensioen gaan.

Activiteiten

Binnen deze werklijn staan de volgende ontwikkelvragen centraal:

- Hoe kunnen we gezond en/of duurzaam gekweekt voedsel vaker onderdeel laten uitmaken van het dagelijks eetpatroon?
- Welke (aanvullende) inzet is nodig om voedselkennis en -vaardigheden te vergroten en daarmee gezonde en duurzame eetpatronen te realiseren?
- Is het mogelijk om de vraag naar gezond en duurzaam voedsel (op buurtniveau) via een sociale setting te stimuleren?
- Hoe creëren we maatschappelijk draagvlak voor een veranderend aanbod? Belangrijk hierbij is dat gezond en duurzaam eten vooral aantrekkelijk en leuk moet zijn en moet leiden tot een beweging waar mensen graag deel van uitmaken.
- Hoe kunnen we op de bovenstaande punten aansluiting vinden bij de belangen en drijfveren van onder andere retailers en horeca?

---

⁶ Voedselroutines (of voedingsgedrag) worden ingegeven door de fysieke voedselomgeving, sociaal aangeleerde voedselvaardigheden én culturele betekenissen die wij aan voedsel toekennen. Je kan dit voedingsgedrag maar met kleine stapjes veranderen.

⁷ <https://www.voedingscentrum.nl/nl/pers/standpunten/verhouding-plantaardig-en-dierlijk-eiwit.aspx>

Werklijn 3: Lokaal voedsel

Als we het over de gezonde en duurzame voedselomgeving hebben, hebben we het ook over lokaal geproduceerd voedsel. Lokale afzet van voedsel zorgt voor een hechtere relatie tussen boer en consument, wat moet zorgen voor een grotere gezamenlijke verantwoordelijkheid voor natuur (biodiversiteit), duurzame productie en gezonde consumptie van voedsel met minder voedselverspilling. Het gaat hierbij om kortere fysieke afstanden (tussen producent en consument), kortere sociale afstanden (herkenbaarheid; directer contact tussen boer en consument en andere schakels) en economische nabijheid (transparantie over herkomst, beperking van het aantal schakels in de keten).⁸

Doelstelling

Stimuleren van vraag en aanbod naar lokaal voedsel, ten behoeve van opschaling en daarmee kostprijsverlaging, met gedeelde voordelen voor producent en consument, zodat ook lagere inkomensgroepen toegang hebben tot vers, ambachtelijk voedsel uit het seizoen en van dichtbij. Het is de ambitie van de samenwerkende provincies en het ministerie LNV ondernemers zodanig te faciliteren dat zij kunnen komen tot een verdubbeling van het marktomzet van consumptie uit de korte keten in 2024 naar EUR 4,4 miljard euro. De gemeenten sluiten zich bij deze doelstelling aan en willen hierin samen optrekken, om zo de Taskforce Korte Keten op lokaal, regionaal en landelijk niveau te voorzien van een vraagimpuls en een 'boost' te geven aan initiatieven zoals bijvoorbeeld 'support your locals'.

Vertrekpunt is toenemende bewustwording van burgers en consumenten over de herkomst (waar komt het vandaan), duurzaamheid (wat is er voor nodig) en gezondheid (idem) van voedsel. In de City Deal streven wij naar toename van dit bewustzijn, wat zich vertaalt in toenemende potentiële vraag naar lekker en vers voedsel van het seizoen en dichterbij. Doelen die nu al worden gesteld door gemeenten en provincies in de orde van 20 tot 30% marktaandeel van lokaal en regionaal geproduceerd voedsel kunnen alleen gehaald worden als dat voedsel betaalbaar is voor grotere groepen van de bevolking. Dat vergt opschaling voor kostprijsverlaging, bijv. en met name voor schaalvoordelen in de logistiek. Daarbij kan ketenverkortingen leiden tot een betere onderhandelingspositie en eerlijke prijs voor onder meer boeren en tuinders en tot betere prijzen voor de consument.

En dat is nodig, want het aantal inwoners dat in steden woont zal de komende decennia toenemen. Uitdagingen en kansen, ook voor lokaal en regionaal voedsel, groeien mee. De steden groeien en tegelijkertijd willen we een gezonde en duurzame voedselomgeving bieden aan huidige en toekomstige inwoners. In dit kader zijn niet alleen bestaande boeren en tuinders nodig om in een gezond en duurzaam aanbod te voorzien. Ook nieuw agrarisch ondernemerschap in en rond de stad is nodig en kansrijk voor de lokale voedselvoorziening met een stroom van gezond en duurzaam geproduceerd voedsel.

Ontwikkelvragen:

- Hoe kan lokaal en regionaal voedsel bijdragen aan de transitie naar een gezonde en duurzame voedselomgeving: wat is nodig om vraag en aanbod in tandem te doen stijgen? Bewustwording is belangrijk, maar niet genoeg. Betaalbaarheid is een issue, en kan verbeterd worden door opschaling en schaalvoordelen (voor kostprijsverlaging) in de logistiek. Hoe, dat is een vraag. Ook wat nodig is om het voordeel ten goede te laten komen aan weerszijden van de relatie, zowel boer als de consument, is nog een vraag.

---

⁸ Er is nog geen consensus over de definitie van de korte keten. De EU gebruikt de volgende: "Een korte keten is een toeleveringsketen met een beperkt aantal marktdeelnemers die zich inzetten voor samenwerking, lokale economische ontwikkeling en nauwe geografische en sociale betrekkingen tussen voedselproducenten, -verwerkers en consumenten." EU 1305/2013

- Welke rol kan het versterken van sociale cohesie spelen in vergroting van de vraag naar lokaal en regionaal voedsel in de wijk?
- Hoe verbinden we aldus het platteland weer en beter met de stad en vice versa?
- Hoe kunnen we als steden vanuit de City Deal lopende initiatieven (Taskforce Korte Keten, enkele Regio Deals) ondersteunen en versterken, met synergie tussen vraag en aanbod en verbinding en opschaling als doel en middel (voor kostprijsverlaging)?

Uitwerking derde spoor lokaal voedsel

In de City Deal verkennen we deze vraag aan de hand van bijvoorbeeld, en niet uitsluitend, de volgende uitvoeringsthema's:

- Vergroten van het economisch-recreatief en educatief aanbod op en rondom lokale en regionale productiebedrijven en voedsellandschappen.
- Ruimte voor zowel huidige als nieuwe vormen van boeren binnen de stedelijke omgeving: verduurzaming door vergroening binnen de stad, bevordering biodiversiteit, vergroten zichtbaarheid van lokale voedselproductie en bevorderen voedselvaardigheden door stadslandbouw
- Ruimtelijk perspectief bieden voor Community Supported Agriculture en nieuwe economische modellen bij voedselproductie (zoals Heerenboeren of stadstuincoöperaties)
- Data verzameling en aggregatie van productie gekoppeld aan consumptie van lokale en regionale productie om het voortschrijdend succes te kunnen monitoren.
- Onderzoeken van het huidige en gewenste instrumentarium om het aanbod van lokaal voedsel te stimuleren.

De Stichting Taskforce Korte Keten heeft aangegeven actief deel te willen nemen aan de uitwerking van Spoor 3.

DEEL 2: Partijen en hun gezamenlijke ambitie

City Deal partijen

1. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mevrouw K. Ollongren, hierna te noemen: BZK;
2. De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, mevrouw C. Schouten, hierna te noemen: LNV;
3. De staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, de heer P. Blokhuis, hierna te noemen: VWS;

Partijen genoemd onder 1 tot en met 3 ieder handelend in hun hoedanigheid van bestuursorgaan en hierna samen te noemen: het Rijk;

4. Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Amsterdam, namens deze: mevrouw S. Kukenheim, wethouder, hierna te noemen: Gemeente Amsterdam;
5. Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Ede, namens deze: de heer L. Meijer, wethouder, hierna te noemen: Gemeente Ede;
6. Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Utrecht, namens deze: de heer E. Eerenberg, wethouder, hierna te noemen: Gemeente Utrecht;
7. Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Rotterdam, namens deze: de heer S. de Langen, wethouder, hierna te noemen: Gemeente Rotterdam;
8. Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Den Haag, namens deze: mevrouw K. Parbhudayal, wethouder, hierna te noemen: Gemeente Den Haag;
9. Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Almere, namens deze: mevrouw R. Bosch, wethouder, hierna te noemen: Gemeente Almere;
10. Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Haarlem, namens deze: de heer R. Berkhout, wethouder, hierna te noemen: Gemeente Haarlem;

Partijen genoemd onder 4 tot en met 10 ieder handelend in hun hoedanigheid van bestuursorgaan en hierna samen te noemen: de Gemeenten;

11. Voedingscentrum, te dezen vertegenwoordigd door mevrouw G. Feunekes, directeur, hierna te noemen: Voedingscentrum;
12. De Taskforce Korte Keten, te dezen vertegenwoordigd door de heer M. Frederiks, algemeen bestuurslid, hierna te noemen: Taskforce Korte Keten;
13. Platform31, te dezen vertegenwoordigd door de heer H. Karakus, algemeen directeur, hierna te noemen: Platform31;

14. JOGG Gezonde Jeugd, Gezonde Toekomst, te dezen vertegenwoordigd door mevrouw M. Bachra, directeur, hierna te noemen: JOGG;

15. Flevo Campus, te dezen vertegenwoordigd door de heer L. Munnikes, Programmadirecteur, hierna te noemen: Flevo Campus;

Partijen genoemd onder 11 tot en met 15 hierna samen te noemen: de kennisinstellingen, private partijen en maatschappelijke organisaties;

Hierna allen tezamen genoemd: Partijen.

Partijen spreken samen de ambitie uit om de krachten te bundelen en komen overeen:

Een City Deal te sluiten met de ambitie te komen tot een gezonde en duurzame voedselomgeving. Hiermee streven de steden naar een voedselomgeving in balans, waar de gezonde en duurzame keuze voor iedereen toegankelijk, betaalbaar én vanzelfsprekend is.

Zij committeren zich aan een vierjarig traject van samenwerking, waarin zij, verantwoordelijk zijn voor de genoemde afspraken, elkaar kunnen aanspreken op voortgang en kwaliteit van de resultaten in relatie tot de doelstellingen. De Partijen gaan voor 'continuïteit van het publieke belang' en bouwen daarvoor een organisatie op die kan aansturen, rapporteren en faciliteren.

Actief deel te nemen aan de City Deal en bij te dragen aan activiteiten door concrete cases en proposities in te brengen (zoals beschreven in: Deel 3 afspraken).

Aansluiten nieuwe deelnemers

De steden, provincies en andere organisaties van de City Deal zijn koplopers maar beslist niet de enige ambitieuze partijen op dit terrein. De Partijen hebben het voortouw genomen voor het maken van afspraken waarvan alle andere spelers in Nederland profijt kunnen hebben. Daarmee is dit ook geen 'closed deal' en is er voor andere geïnteresseerden de mogelijkheid om aan te sluiten. De criteria hiervoor zijn het onderschrijven van de doelstellingen van de City Deal en de bereidheid om mee te investeren met mensen en middelen. De City Deal is immers een ondernemend netwerk. In principe vindt toetreding plaats met de vaststelling van een nieuw jaarprogramma. In de slotbepalingen onder Deel 4 Proces en organisatie staat de procedure tot toetreding van nieuwe partijen beschreven.

DEEL 3: Afspraken

Stedennetwerk als leergemeenschap en springplank voor het verspreiden van innovatie

Partijen committeren zich om via concrete praktijkprojecten een gezonde en duurzame voedselomgeving te bevorderen. De steden bouwen een leergemeenschap rondom concrete cases waarin ze samen met het Rijk en de provincies de intentie uitspreken om experimenteerruimte te bieden als de praktijk daarom vraagt.

Deze leeromgeving kenmerkt zich door het aan de hand van concrete projecten werken aan daadwerkelijke realisatie, samen met betrokken professionals. Daarbij wordt rond de cases een leeromgeving versterkt door naast co creëren (samen doen) ook te leren van de andere steden op dit onderwerp.

Tot slot worden de lessen en innovaties gedeeld (opgeschaald) naar andere partijen. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van ruimtelijke inrichtingsprincipes, een handreiking, bouwstenen voor gemeentelijk of provinciaal voedselbeleid of een bestemmingsplan. Ook kan dit via een relatie met het hoger en universitair onderwijs. Tevens wordt aansluiting gezocht bij relevante Partnerschappen van de Europese Agenda Stad om de kracht van het Europees stedennetwerk te benutten en best practices en kennis uit te wisselen.

Op deze wijze leveren de betrokken Partijen een schat aan kennis en ervaring die ook kan worden benut voor onderwijs, onderzoek, evaluatie van rijks-, regionaal en lokaal beleid.

Inzet en acties Partijen

Het Rijk

Het Rijk zal zich inspannen om bestaande of nieuwe versnellingsmogelijkheden, leerpunten of barrières die naar voren komen uit deze City Deal waar wenselijk en mogelijk te agenderen en waar wenselijk en mogelijk te werken aan oplossingen in regelgeving, regelingen, organisatie en rolopvatting.

- BZK, namens deze het interbestuurlijk programma Agenda Stad, zal zich inspannen om de innovatieve oplossingen voor stedelijke vraagstukken die worden ontwikkeld in deze City Deal te versterken en te borgen; deze te verbinden met relevante onderdelen van BZK; met andere Rijkspartijen; en te zorgen voor goede interbestuurlijke verhoudingen met de betrokken medeoverheden. Tevens zal Agenda Stad deze City Deal begeleiden, door ontwikkelen en de eindresultaten delen met andere gemeenten.
- BZK, namens deze de directie Ruimte en Leefomgeving, spant zich in om in samenspraak met het ministerie van VWS mogelijkheden te verkennen voor juridisch instrumentarium om de voedselomgeving gezonder te maken conform de wensen van het kabinet en de Kamer. Hiernaast zet BZK zich in voor het stimuleren van het gebruik maken van geo-informatie ter ondersteuning van beleid voor een gezonde voedselomgeving
- BZK, namens deze het interbestuurlijk Programma Leefbaarheid en Veiligheid stelt zich ten doel te komen tot concrete handelingsperspectieven voor een

gebiedsgerichte aanpak van leefbaarheids- en veiligheidsvraagstukken in kwetsbare gebieden. Daar waar gebieden (nog verder) dreigen af te glijden wordt voorgesteld om interdepartementaal en interbestuurlijk de handen ineen te slaan in een gebiedsgerichte meerjarige aanpak, op basis van een brede analyse van de problematiek in een gebied. Het versterken van de voedselomgeving wordt vanuit deze integrale, gebiedsgerichte aanpak ondersteund, inclusief het benutten van de kennisinfrastructuur van het Programma Leefbaarheid en Veiligheid.

- LNV, namens deze de directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit, zet zich in voor een integrale werkwijze waarbij gezond en duurzaam samengaan bij veranderingen in voedselomgeving en voedselgedrag. De Schijf van Vijf en de Richtlijn Eetomgevingen van het Voedingscentrum vormen daarbij een belangrijke leidraad en praktische richtingaanwijzers. Daarnaast laat LNV waar nodig kennis- en innovatievragen uitzoeken via de Kennis- en Innovatieagenda Landbouw, Water, Voedsel van het missiegedreven Topsectoren- en Innovatiebeleid. Waar relevant zal LNV zich inspannen voor verbinding met programma's als Jong Leren Eten, lokaal voedsel uit korte ketens, relatie tussen burger en boer, en lopende pilots binnen enkele Regio Deals op het gebied van gezonde voeding, balans in consumptie van dierlijke en plantaardige eiwitten en voedselgedrag. Daarnaast richt LNV zich op de leereffecten van ervaringen die tijdens de pilots worden opgedaan met aanpassingen in aanbod van en vraag naar voedsel inclusief het betrekken van stakeholders, waarbij LNV zich inzet voor het oplossen van knelpunten en de opgedane kennis betreft in toekomstig beleid. Ook faciliteert LNV gezamenlijk met VWS de bijdrage van het Voedingscentrum als kennispartner in de City Deal. Tot slot draagt LNV met behulp van zijn netwerk bij aan de doelen van deze City Deal.
- VWS, namens deze de directie Voeding, Gezondheidsbescherming en Preventie, zal zich inspannen om waar nodig juridische mogelijkheden te creëren om de voedselomgeving gezonder te maken, in samenspraak met het ministerie van BZK (Omgevingswet) en conform de wensen van het kabinet en de Kamer. Deze inspanning van VWS is een opvolging van de eerste juridische verkenning die heeft plaatsgevonden en waarover de Kamer is geïnformeerd met Kamerstuk 32793-551. Hiernaast spant VWS zich in om de monitoring van deze City Deal en gerelateerde lokale monitoringsbehoefte uit oogpunt van efficiëntie en eenduidigheid af te stemmen met bestaande of nieuwe nationale monitoring gerelateerd aan voeding, voedsel en de voedselomgeving. Ook faciliteert VWS gezamenlijk met LNV de bijdrage van het Voedingscentrum als kennispartner in de City Deal. Tot slot spant VWS zich in om door inzet van haar netwerk bij te dragen aan de doelen van deze City Deal.

De gemeenten

Gemeenten spannen zich in om gemeentelijke rolopvatting, organisatie, beleid of regelgeving aan te passen als dat tot versnelling van een doorbraak naar een gezond en duurzaam voedselsysteem in de stad zal leiden. Iedere gemeente draagt bij aan concrete pilots waarin binnen stedelijke ontwikkelingen gestuurd wordt op gezonder en duurzamer voedsel.

Kennisinstellingen, private partijen en maatschappelijke organisaties

Partijen dragen bij door inbreng van kennis en ervaring en denken mee in de projecten van deze City Deal waarin ze daadwerkelijk betrokken zijn. Ze dragen bij aan de verspreiding

van de leerervaringen.

- Voedingscentrum zet zich in voor voedingsinhoudelijke ondersteuning van gemeenten met behulp van instrumentarium zoals Richtlijnen Eetomgevingen en de Checklist. Hiernaast adviseert het Voedingscentrum over wetenschappelijke inzichten over de relatie tussen eetomgeving en eetgedrag en strategieën om te interveniëren.
- Platform31 zet zich in ter ondersteuning van Agenda Stad met betrekking tot de kwartiermakersfase van deze City Deal. Hiernaast draagt zij gedurende de looptijd bij via kenniscocreatie en –verspreiding en door inhoudelijke bijdragen aan Community of Practice- en themabijeenkomsten. Ook spant Platform31 zich in om relevante kennis- en leerervaringen vanuit de City Deal verder te verspreiden binnen haar netwerk, onder andere in G4, G40- en M50-verband, en om waar mogelijk / relevant verbindingen te leggen met haar eigen thema's en activiteiten.
- Flevo Campus zet zich in om opgedane kennis, uit reeds opgestarte projecten, te delen en hierdoor een inhoudelijke maar ook een zichtbare bijdrage te kunnen leveren. Onze werkwijze kenmerkt zich door innovaties en actieonderzoek (met en door burgers en ondernemers) in te zetten die direct toepasbaar zijn en (zichtbare) impact realiseren. Almere wordt door Flevo Campus ingezet als een living lab om te werken aan een inclusief, gezond, betaalbaar en toegankelijk voedselsysteem. Onze opgedane kennis en aanpak zullen middels kennisdeling met de partners bijdragen aan de doelstellingen binnen de City Deal.

DEEL 4: Proces en organisatie

Inwerkingtreding en looptijd

Deze City Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening en bestaat uit meerdere fasen gedurende de periode tot 16 oktober 2025. De 3 fasen zijn:

- Fase 1: opstellen werkplan, organisatie en versterking van het netwerk.
- Fase 2 (tot einde van de City Deal): uitvoering werkplan en opstellen routekaart 2021-2025.
- Fase 3 (tot einde van de City Deal) opleveren van eindproducten en verspreiden van kennis/innovaties.

De samenwerking tussen de ondergetekenden van de City Deal heeft betrekking op alle fasen.

Monitoring en evaluatie

De voortgang van de City Deal wordt jaarlijks geëvalueerd door de projectleider in samenwerking met het interbestuurlijke programma Agenda Stad. Monitoring van de uitvoering van de City Deal vindt plaats op twee niveaus:

- a) op het niveau van de concrete initiatieven en projecten;
- b) op het niveau van de in Deel 1 genoemde doelen.

Op basis van deze evaluatie wordt de routekaart geactualiseerd en het jaarprogramma voor het volgende jaar vastgesteld.

Halverwege de looptijd wordt een rapportage opgesteld waarin de eerste inzichten en resultaten worden gedeeld. Hiernaast wordt in de rapportage vooruitgeblikt op de resterende looptijd en welke vervolgstappen genomen moeten worden om de resultaten uit de City Deal te verspreiden en uit te breiden.

Governance

De governance van deze City Deal is als volgt geregeld:

Projectleider en secretaris

De City Deal wordt geleid door een projectleider, die wordt ondersteund door een secretaris. De projectleider wordt aangesteld door Agenda Stad en initiërende partijen in de voorfase van de City Deal. De projectleider is verantwoordelijk voor het goed verlopen van de City Deal. Hiernaast draagt hij/zij zorg voor het leggen van verbindingen tussen partijen, zowel binnen als buiten de dealpartijen. De projectleider stelt jaarlijks een werkplan, communicatieplan en begroting op die worden vastgesteld in het coalitieoverleg.

Stuurgroep

De stuurgroep bestaat uit bewindspersonen (en/of DG's) vanuit de Rijksoverheid, burgemeesters en/of wethouders van lokale overheden en bestuurders van overige betrokken partijen. De betrokken bestuurders zijn voorvechters op het thema, denken strategisch mee, openen deuren en bewaken de voortgang van de City Deal. Deze stuurgroep vergadert zo'n een a twee keer per jaar over de voortgang van de City Deal en

neemt besluiten over de vervolgstappen. Deze bijeenkomsten worden naast beslispunten voorzien van inspiratie.

Kerngroep

In de kerngroep zitten afgevaardigden van de meest betrokken partijen in de City Deal: BZK, beleidsdepartementen, vertegenwoordigers namens een aantal steden en vertegenwoordigers namens een aantal maatschappelijke en private partijen. Dit is een wendbare, kleinere groep die besluiten voorbereidt en uitvoerende werkzaamheden bespreekt. In de kerngroep worden betrokken Partijen scherp gehouden en wordt gestuurd op het realiseren van mijlpalen en doelen. De kerngroep wordt voorgezeten door de projectleider.

De kerngroep organiseert een aantal uitwisselingsbijeenkomsten per jaar waarin alle Partijen uitgenodigd worden en met elkaar de inspiratie, inzichten en voortgang delen en knelpunten met elkaar uitwisselen en bespreken.

Coalitieoverleg

In het coalitieoverleg (vrij naar: Coalition of the willing and able) zitten vertegenwoordigers vanuit de organisaties van alle deelnemende partijen aan de City Deal.

Financiering

Partijen leveren bijdragen in natura en in financiële middelen. De Partijen maken gemiddeld 2 dagen per maand vrij voor werkzaamheden die voortkomen uit de City Deal. De steden en provincies leggen ieder een bedrag van €10.000 euro per jaar in. De departementen BZK, VWS en LNV dragen ieder €25.000,- per jaar bij aan de City Deal. MinBZK draagt daarnaast eenmalig €30.000,- bij voor de procesmatige voorbereiding van de City Deal via het interbestuurlijke programma Agenda Stad.

De rest van de partijen dragen bij in natura.

Ook spannen alle partijen zich in om indien nodig voor specifieke onderdelen of projecten gezamenlijk extra financiering te organiseren, en kansen te benutten bijvoorbeeld door gezamenlijk subsidies aan te vragen.

Communicatie

Communicatie over de voortgang van de City Deal en van de projecten die er deel van uitmaken, is een taak die binnen de City Deal belegd wordt. De projectleider en secretaris stellen een communicatieplan op en zijn verantwoordelijk voor een continue stroom aan communicatie uitingen van de City Deal. Partijen kunnen met in achtneming van de huisstijl vrijelijk communiceren over de projecten van City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving. Het interbestuurlijke programma Agenda Stad van BZK ondersteunt de City Deal met haar communicatie. Dit gebeurt onder andere via de website www.agendastad.nl.

Slotbepalingen

Uitvoering in overeenstemming met Unierecht

De afspraken van deze City Deal worden in overeenstemming met het recht van de Europese Unie uitgevoerd in het bijzonder voor zover de afspraken vallen onder de werking van de Europese regels met betrekking tot aanbesteding, mededinging, staatssteun en technische normen en voorschriften.

Gegevenswisseling

1. De in het kader van (de uitvoering van) deze City Deal uitgewisselde dan wel uit te wisselen informatie is in beginsel openbaar. Indien een Partij verzoekt om geheimhouding zullen de overige Partijen deze informatie in beginsel geheim houden en deze geheel noch gedeeltelijk aan enige derde bekendmaken, behoudens voor zover een verplichting tot openbaarmaking voortvloeit uit de wet, een rechterlijke uitspraak of deze City Deal.
2. Partijen dragen er zorg voor dat concurrentiegevoelige en/of privacy gevoelige informatie uitsluitend wordt gedeeld voor zover dit in overeenstemming is met de relevante internationale, Europese en nationale wettelijke kaders. Zij kunnen hiertoe nadere afspraken vastleggen.

Wijzigingen

1. Elke Partij kan schriftelijk verzoeken deze City Deal te wijzigen. De wijziging behoeft de instemming van alle Partijen.
2. Partijen treden in overleg binnen 6 weken nadat een Partij het verzoek heeft kenbaar gemaakt aan de projectleider en secretaris. De projectleider informeert de overige Partijen over de voorgestelde wijziging en vraagt hen om instemming.
3. Nadat alle Partijen aan de projectleider en secretaris kenbaar hebben gemaakt in te stemmen met het verzoek tot wijziging wordt de wijziging en de verklaringen tot instemming als bijlage aan deze City Deal gehecht.

Opzegging

1. Elke Partij kan de City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving met inachtneming van een opzegtermijn van 3 maanden schriftelijk opzeggen, indien een zodanige verandering van omstandigheden is opgetreden dat deze City Deal billijkheidshalve op korte termijn behoort te eindigen. De opzegging moet de verandering in omstandigheden vermelden.
2. Wanneer een Partij deze City Deal opzegt, blijft de deal voor de overige Partijen in stand voor zover de inhoud en de strekking ervan zich daartegen niet verzetten.
3. Ingeval van beëindiging van de City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving krachtens opzegging is geen van de Partijen jegens een andere Partij schadeplichtig.

Toetreding nieuwe partijen

1. In overeenstemming met alle Partijen kunnen anderen tijdens de looptijd van de City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving als nieuwe partijen toetreden tot deze deal.
2. Het schriftelijke verzoek tot toetreding met daarbij de concrete bijdrage aan de City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving wordt gericht aan de projectleider en de secretaris. De projectleider informeert Partijen en vraagt hen om instemming.
3. Zodra alle Partijen aan de projectleider kenbaar hebben gemaakt in te stemmen met het verzoek tot toetreding, ontvangt de toetredende partij de status van Partij van de City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving en gelden voor die partij de voor haar uit de deal voortvloeiende rechten en verplichtingen.
4. Het verzoek tot toetreding en de verklaringen tot instemming worden als bijlagen aan de City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving gehecht.

Nakoming

Partijen komen overeen dat de nakoming van de afspraken in de City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving niet in rechte afdwingbaar is. Voor gemeenten geldt dat zij een inspanningsverplichting aangaan voor de onderdelen die aansluiten bij de doelstellingen van het lokale beleid.

Counterparts

De City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving kan worden ondertekend door Partijen in verschillende exemplaren, die samengevoegd hetzelfde rechtsgevolg hebben alsof deze City Deal is ondertekend door alle Partijen in één exemplaar.

Citeertitel

Deze City Deal kan worden aangehaald als City Deal Gezonde en Duurzame Voedselomgeving.

Inwerkingtreding en looptijd

Deze City Deal treedt in werking met ingang van de dag na ondertekening door alle Partijen en eindigt op 16 oktober 2025. Partijen treden uiterlijk twee maanden voor de in het eerste lid genoemde datum in overleg over voorzetting van deze City Deal.

Periodiek overleg

Over de voortgang van de City Deal voeren Partijen periodiek overleg, zoals beschreven in het hoofdstuk over de organisatie in deel 3 Afspraken.

Openbaarmaking

1. Deze City Deal zal net als andere City Deals openbaar worden gemaakt door publicatie in de Staatscourant, waardoor anderen kennis kunnen nemen van de City Deals.
2. BZK rapporteert over de Agenda Stad, alsmede de hieruit voortvloeiende City Deals naar de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Aldus overeengekomen en in tweevoud ondertekend,

* Ondertekenbladen volgen *